

סילוק המטאפיזיקה על ידי ניתוח לוגי של השפה - רודולף קרנפ

1. הקדמה.

לאורך ההיסטוריה פעלו מתנגדי מטאפיזיקה רבים, החל בספקנים היוונים ועד לאמפריציסטים של המאה ה-19. מגוון רב של ביקורות הועלו. רבים טענו שהשיטה המטאפיזית שגויה, כיוון שהיא סותרת את הידע האמפירי שלנו. אחרים טענו שהיא אינה וודאית, בנימוק שהיא חורגת מגבולות הידע האנושי. אנטי מטפיזיקאים רבים קבעו כי העיסוק בשאלות מטאפיזיות עקר. בין אם ניתן לענות לשאלות אלו, בין אם לאן, הרי שאין בכך כל צורך, הבה נקדיש כל זמננו למשימות המעשיות הנוגעות לאדם היוצר בכול יום מחייו!

התפתחות הלוגיקה המודרנית אפשרה מתן תשובה חדשה ומדויקת יותר לשאלת תקפות והצדקת המטאפיזיקה. מחקרי הלוגיקה השימושית וכן תיאוריית הידע, המבהירים באמצעות ניתוח לוגי את תוכן הקוגניטיבי של הטענות המדעיות, ובנוסף את משמעות המונחים המופיעים בהן, הביאו לתוצאות פוזיטיביות ונגטיביות. התוצאה הפוזיטיבית מתממשת בתחום המדע האמפירי. כך מובהרים מגוון המושגים של מגוון ענפי המדע. גם קשריהם האפיסטמיים לוגיים-פורמליים מוצגים באופן מפורש. מאידך, בתחום המטאפיזיקה, וכן בכול פילוסופיית ערך או נורמה, ניתוח לוגי מוביל לתוצאה השלילית שכל הטענות בתחום זה הן חסרות משמעות לחלוטין. עקב כך ניתן להגיע לסילוק מוחלט של המטאפיזיקה, דבר שלא היה אפשרי בנקודת המוצא האנטי מטאפיזית המוקדמת. אכן, רעיונות דומים ניתנים להימצא בקווי מחשבה קודמים, למשל, אלו של הנומינליסטים. יחד עם זאת, רק היום, כתוצאה מהתפתחות הלוגיקה בעשורים האחרונים, ברשותנו כלי חד מספיק לביצוע הצעד המכריע.

באמירה כי טענותיה, לכאורה, של המטאפיזיקה חסרות משמעות, אנו מתכוונים לביטוי במובנו החמור ביותר. במובן רופף, טענות או שאלות נקראות לעתים חסרות משמעות כאשר זהו מאמץ עקר לחלוטין, לטעון או לשאול אותן. ניתן לומר זאת, למשל, על השאלה: "מהו משקלם הממוצע של תושבי וינה שמספר הטלפון שלהם מתחיל ב-3?" או על טענה שדי ברור שהיא שגויה, כגון: "ב-1910 היו בווינה ששה תושבים", ואף על טענה שאינה רק אמפירית אלא גם לוגית שגויה, סתירה, כגון "אדם א' ואדם ב' מבוגרים זה מזה בשנה". אלו, למעשה, טענות בעלות משמעות, אם כי חסרות טעם או שגויות. אבל, רק משפטים בעלי משמעות ניתנים לחלוקה (תיאורטית) למועילים ועקרים, לנכונים ושגויים. במובן הנוקשה, רצף מלים הוא חסר משמעות אם אינו, בתור שפה מוגדרת, יוצר משפט. יתכן שבמבט ראשון רצף שכזה ייראה כמשפט - במקרה זה נקרא לו פסאודו משפט. אם כן, קובעת התזה שלנו כי ניתוח לוגי חושף שמשפטיה לכאורה של המטאפיזיקה אינם אלא פסאודו משפטים.

שפה מכילה אוצר מלים וסינטקס, כלומר, אוסף מלים בעלות משמעות וחוקים לבניית משפטים. חוקים אלו מראים כיצד ניתן לבנות משפטים ממגוון סוגי המלים. עקב כך, קיימים שני סוגים של פסאודו משפטים: אלו המכילים מילה שבטעות מאמינים כי יש לה משמעות, ואלו שבנויים ממלים בעלות משמעות שהורכבו באופן סינטקטי שגוי, כך שהן אינן יוצרות משפט בעל משמעות. נדגים כי פסאודו משפטים משני הסוגים אכן מופיעים במטאפיזיקה. מאוחר יותר, נבהיר את הטעמים התומכים בטענה כי המטאפיזיקה כולה מורכבת מפסאודו משפטים שכאלו.

2. משמעותה של המילה

מילה בעלת משמעות (בתוך שפה), נחשבת בדרך כלל כמייצגת מושג. אם רק נדמה שהיא בעלת משמעות, כשלמעשה אינה כזו, נקרא לה "פסאודו מושג". כיצד ניתן להסביר את מקור הפסאודו מושג? האם לא כל מילה נכנסה לשפה אך ורק כדי לתאר דבר זה או אחר, כך שהיא בעלת משמעות ברורה, החל מראשית השימוש? כיצד שפה מדוברת מכילה מלים חסרות משמעות? כדאי להבהיר שבמקור, לכול מילה (חוץ מבמקרים נדירים אותם נדגים בהמשך) הייתה משמעות. במהלך ההיסטוריה השתנתה משמעות המילה לעתים קרובות, ולעתים קרה שמילה איבדה את משמעותה הישנה, זאת מבלי שרכשה משמעות חדשה. במקרה זה מופיעים הפסאודו מושגים.

מהי אם כן משמעות המילה? אלו הנחות הנוגעות למילה צריכות להיעשות כדי שלמילה תהא משמעות? (אין זה חשוב כרגע לחקירתנו, אם הנחות אלו מוצגות באופן מפורש, כמו למשל, מילות וסימני המדע המודרני, או שהן תוצר של הסכמה שבשתיקה, כמרבית מילות השפה המסורתית). ראשית, חייב הסינטקס של המילה להיקבע, כלומר אופן הופעתה בצורת המשפט הפשוטה ביותר בו היא יכולה להופיע. אנו קוראים למשפטים אלו משפטי היסוד. משפט היסוד עבור המילה "אבן" למשל, הוא "X הוא אבן". במשפטים מהצורה הזו, כמה מציינים מקטגוריית הדברים תופסים את מקומו של X, למשל, "היהלום הזה", "התפוח הזה". שנית, למשפט בסיסי S המכיל את המילה חייבת להינתן תשובה עבור השאלה הבאה, הניתנת לניסוח בכמה אופנים:

- (1) מאיזה משפט S נגזר ואילו משפטים ניתן לגזור מ-S?
- (2) תחת אילו תנאים ייחשב S לנכון ותחת אילו לשגוי?
- (3) איך אפשר לאמת את S?
- (4) מהי המשמעות של S?

(1) הוא הניסוח הנכון, (2) מנוסח במונחים לוגיים, (3) במונחי תיאוריית הידע ו-(4) באלה של הפילוסופיה (פנומנולוגיה). ויטגנשטיין טען ש-(2) מבטא את מה שפילוסופים מתכוונים ב-(4): משמעות המשפט עולה יחד עם תנאי האמת שלו. (1) הוא הניסוח המטאלוגי, במקום אחר תינתן הבהרה מפורטת של המטאלוגיקה כתיאוריית סינטקס ומשמעות, כלומר, כיחסי גזירות). במקרה של מלים רבות, במיוחד ברובן המכריע של מלות המדע, ניתן להגדיר משמעות על ידי רדוקציה למלים אחרות ("בנייה", הגדרה). למשל, "פרוקי רגליים" הם חיות בעלות גוף מקוטע ורגליים פרוקות". עקב כך, השאלה העוסקת במבנה הבסיס של הביטוי "פרוק רגליים", כלומר במשפט במבנה: "הדבר הזה הוא פרוק רגליים", נענית באופן הבא: הותנה שמשפט מהצורה הזו נגזר מההנחות מהצורה: "X הוא חיה", "X הוא בעל גוף מקוטע", "X הוא בעל רגליים פרוקות". ולהפך, כל אחד מהמשפטים האלו נגזר מהמשפט הקודם. על ידי ההתניות הנוגעות לגזירות (במלים אחרות: לתנאי אמת, לשיטת אימות, למשמעות) משפט היסוד על "פרוק רגליים", נקבעת משמעותו של הביטוי. בדרך זו מוגדרת כל מילה בשפה תוך שימוש במלים אחרות, עד להגדרתה במלות המשפטים המכונים "משפטי תצפית" או "משפטי הפרוטוקול". דרך הרדוקציה הזו רוכשת המילה את משמעותה.

למטרתנו, נתעלם לחלוטין משאלת תוכן וצורת משפטי היסוד (משפטי הפרוטוקול) שאלה שטרם יושבה לגמרי. בתיאוריית הידע נהוג לומר כי משפטים אלו מתייחסים ל- "נתון" [the given], אם כי לא הושגה הסכמה בסוגייה מהו אותו נתון. עמדה אחת היא שמשפט על הנתון עוסק באיכויות הפשוטות ביותר של רגש ותחושה (למשל, "חום", "כחול", "אושר" וכן הלאה), אחרת גורסת כי משפטי היסוד מתייחסים לחוויות השלמות ולדמיון ביניהן. דעה שלישית טוענת כי משפטי היסוד עוסקים בעצמים. מעבר לחילוקי הדעות, ברור כי רצף מלים הוא בעל משמעות רק אם נקבע יחס הגזירות בינו ובין משפטי הפרוטוקול, יהיו מאפייניהם אשר יהיו. כך, מלה היא בעלת משמעות רק אם המשפט בו היא מופיעה ניתן להעמדה על משפטי הפרוטוקול.

היות שמשמעות המילה נקבעת על ידי קריטריון היישום שלה (במלים אחרות: על ידי יחסי הגזירות ממשפטי היסוד שלה, על ידי תנאי האמת שלה, על ידי שיטת האימות שלה), התניית הקריטריון מבטלת את חירותו של כל אחד לקבוע למה הוא "התכוון" במילה. אם למילה משמעות מדויקת, אין לתת דבר הנופל מקריטריון היישום. מאידך, אי אפשר לתת יותר מקריטריון היישום, כי האחרון נותן קביעה מספקת של המשמעות. זו מוכללת לחלוטין בקריטריון, וכל שנותר הוא לבטאה באופן ברור.

נניח, לצורכי הדגמה, שמישהו המציא את המילה טיבי [teavy] וקבע שיש דברים שהם טיבי ודברים שאינם טיבי. כדי ללמוד את משמעות המילה, אנו מבקשים ממנו את קריטריון היישום שלה: איך במקרה מסוים, ניתן לאמת כי דבר נתון הוא טיבי? נתחיל במקרה בו לא קיבלנו תשובה: לטענתו, אין לטיביות מאפיינים אמפיריים. במקרה זה נדחה את לגיטימיות השימוש במילה הזו. אם הדובר ממשיך לטעון שיש דברים שהם טיבי ודברים שאינם טיבי, אך עבור שכלו החלש, הסופי של האדם, הדברים שהם טיבי ואילו שאינם, הם סוד נצחי, נתייחס לדבריו כאל גיבוש מלים ריק מתוכן. ייתכן שהוא יתחייב כי הוא מתכוון

למשהו במילה "טיבי". מכך נסיק רק את העובדה הפסיכולוגית שהוא מקשר דימויים ורגשות כלשהם עם המילה, אך מילה אינה רוכשת משמעות דרך קישור שכזה. ללא התניית קריטריון יישום למילה, לא נטען דבר במשפטים בהם היא מופיעה, כלומר, אלו הם פסאודו משפטים.

שנית, ניקח את המקרה בו ניתן לנו קריטריון יישום למילה חדשה "טובי" [toovy]. בפרט, המשפט "הדבר הזה הוא טובי" יהיה נכון אם ורק אם הדבר הזה הוא מרובע (אין זה משנה בהקשר הנוכחי האם הקריטריון הוצג בצורה מפורשת או שהסקנו אותו מהדחיות והאישורים של השימוש במילה). או אז נאמר: המילה "טובי" סינונימית עם המילה "מרובע", ונדחה את טענת המשתמשים בה שהם "מתכוונים" למשהו שאינו "מרובע". אמנם כל דבר מרובע הוא טובי ולהפך, אך זה רק בגלל שמרובעות היא ביטוי הטוביות הנראה לעין, אך זה האחרון חבוי ואינו ניתן לזיהוי. לכך נשיב שעם קביעת קריטריון השימוש, נקבעה גם סינונימיות "טובי" ו"מרובע". כלומר, אין עוד רשות "להתכוון" במילה לדבר זה או אחר.

נסכם בקצרה את מסקנות הניתוח. תהא "a" מילה כלשהי ו- "S(a)" המשפט היסודי בו היא מופיעה. התנאי המספיק וההכרחי למשמעות "a" הוא אחד הניסוחים הבאים, הטוענים למעשה את אותו הדבר:

- א. הקריטריון האמפירי ל- a ידוע.
- ב. הותנה ממה נגזר משפט הפרוטוקול "S(a)".
- ג. תנאי האמת ל- "S(a)" נקבעו.
- ד. שיטת האימות ל- "S(a)" ידועה.¹

3. מלים מטאפיזיות חסרות משמעות

כעת, ניתן להראות כי מלים רבות במטאפיזיקה אינן עומדת בדרישות הכתובות למעלה, ועקב כך הן חסרות משמעות.

ניקח כדוגמה את המונח המטאפיזי "עקרון" [principle] (במובן עקרון קיום ולא עקרון ידע או אקסיומה). מטפיזיקאים רבים הציעו תשובה לשאלה מיהו (הגבוה ביותר מבין) "עקרונות העולם" (או של ה"דברים" או של "הקיום" או של "היש"). למשל: מים, מספר, צורה, תנועה, חיים, הרוח, האידיאה, התת מודע, הטוב וכיוצא בזה. כדי לגלות את משמעות המילה "עקרון" בהקשר זה, נשאל את המטפיזיקאי באילו תנאים תהא הטענה "X הוא עקרון של Y" נכונה ובאילו תתגלה כשגויה. במלים אחרות: אנו מבקשים קריטריון יישום או הגדרה עבור אותו "עקרון". המטפיזיקאי עונה בערך באופן הבא: "X הוא עקרון של Y" משמעו "Y הוא תוצר של X" [the being Y rest on the being X], "Y קיים מתוקף X" [Y arises out of X], "הישות Y נבנית על הישות X" [Y exists by virtue of X] וכן הלאה. אבל, אלו הן מלים דו משמעיות ומעורפלות. לעתים קרובות יש לנו משמעות ברורה: למשל אנו אומרים על דבר או תהליך, Y, כי הוא "תוצר" של X כשאנו מבחינים שדברים, או תהליכים, מסוג X לעתים קרובות (או תמיד) קודמים לדברים, או תהליכים, מסוג Y (קשר סיבתי במובן של רציפות מתוקף חוק). אך המטפיזיקאי אומר לנו שהוא לא מתכוון לקשר אמפירי תצפיתי. במקרה זה הרי שהתזה המטאפיזית שלו אינה יותר מטענה אמפירית, טענה מקבילה לאלו של הפיזיקה. כאן הביטוי "תוצר" אינו מתייחס לרצף זמני ומקרי, כלומר, מובנה הרגיל של המילה. יחד עם זאת, לא מוגדר קריטריון משמעות אחר. כתוצאה מכך, המשמעות ה"מטאפיזית" האמורה, אותה אמורה המילה לרכוש בניגוד למשמעות האמפירית שהוזכרה, אינה קיימת למעשה. אם נבחן את משמעותה המקורית של המילה "principium" (ושל המילה היוונית המקבילה ἀρχή) נוזה את אותו תהליך. המילה נושלה במפורש ממשמעותה המקורית, "ראשית", ואין היא אמורה עוד להביע "קודם זמנית", אלא קודם בהקשר מיוחד, שונה, מטאפיזי. כך או כך, אותו הקריטריון "להקשר המטאפיזי" נעדר. אם כן, בשני המקרים נותקה המילה ממשמעותה הראשונית, מבלי שניתנה לה משמעות חדשה כל שהיא, וכך נותרת המילה כקליפה ריקה. עדיין, מתקופת השימוש המוקדם במילה, נותר קישור למגוון דימויים מנטליים. אלה, בתורם, נקשרים לדימויים מנטליים ולרגשות בהקשר השימוש החדש. ועדיין, תהליך זה אינו קובע משמעות. אם כן, ללא הצגת שיטת אימות חדשה נותרת המילה נטולת משמעות.

¹ לתפיסה לוגית ואפיסטימולוגית הנמצאת בבסיס ההבהרה היכולה להינתן כאן רק בקיצור, ראה ויטגנשטיין מאמר לוגי פילוסופי, וקרנאפ Der logische Aufbau Der Welt

דוגמה נוספת היא המילה "אלוהים". כאן, עקב שונות השימוש בכל תחום, אנו חייבים להבחין בין השימוש הלשוני בשלושה הקשרים, או תקופות היסטוריות, שביניהם לעתים חפיה. בשימוש המיתולוגי למילה הייתה משמעות ברורה. היא, או מלים מקבילות בשפות אחרות, משמשת לעתים לציין ישויות פיזיקליות המולכות על הר אולימפוס, בגן עדן או בגיהנום. ישויות להן כוח, חכמה, טוב ואושר בהיקף כזה ואחר. לעתים המילה מתייחסת לישויות רוחניות, חסרות גוף אנושי, שבכל זאת מתגשמות בדבריו או תהליכיו של העולם הנראה, ומכאן ניתנות לאימות אמפירי. מאידך, בשימוש המטאפיזי המילה "אלוהים" מתייחסת למשהו החורג מהניסיון. המילה הופשטה בכוונה מהתייחסות לישויות פיסיקליות או רוחניות שבתוך העולם. וכך היא אינה מקבלת משמעות חדשה אלא נהיית חסרת משמעות. אם לדייק, לעתים נדמה שלמילה "אלוהים" ישנה משמעות אפילו במטאפיזיקה. אך ההגדרות שהוצגו מתגלות לאחר בדיקה מקרוב כפסאודו הגדרות. הגדרות כאלו מובילות לצרוף לוגי לא חוקי של מלים (לו נתייחס מאוחר יותר) או למלים מטאפיזיות אחרות (למשל "בסיס ראשית" [primordial basis], "המוחלט", "הבלתי מותנה" [the unconditioned] "האוטונומי", "סיבת עצמו" [the self dependent] וכן הלאה). בשום מקרה הן אינן מובילות לתנאי אמת של משפטים יסודיים. במקרה זה אפילו הדרישה הלוגית הראשונית, צורת הופעתה במשפטים היסודיים, אינה מתמלאת. כך, משפט יסודי יצטרך להיות מצורת "X הוא אלוהים". עדיין, המטפיזיקאי דוחה זאת מבלי להציע שיטה אחרת, או שמקבל זאת אך מתרשל מלהראות את הקטגוריה הסינטקטית של המשתנה X. (קטגוריות הן, לדוגמה, עצמים חומריים, תכונות של עצמים, יחסים בין דברים, מספרים וכדומה). השימוש המיתולוגי במילה נופל בין השימוש המיתולוגי והמטאפיזי. כאן אין משמעות מיוחדת, אלא תנועה בין מובן אחד לאחר. למספר תיאולוגים יש בבידור מושג אלוהים אמפירי (במונחיו, "מיתולוגי"). במקרה זה אלו אינן פסאודו טענות. בעיית התיאולוג מתבטאת בנסיבות, אשר מתוקף ההצהרה התיאולוגית הן אמפיריות, ועקב כך נתונות לביקורת המדע האמפירי. לתיאולוגים אחרים שימוש לשוני מטאפיזי מובהק. אחרים, שוב, אינם דוברים באיזה שהיא צורה מוגדרת. יש שמשמשים במונחים הראשונים ואז באחרים, ויש שמבטאים עצמם במונחים שסיווג מקורם אינו פשוט, כיוון שהוא נוטה לשני הכיוונים.

ממש כמו שתי הדוגמאות "עקרון" ו"אלוהים", מרבית שאר המונחים המטאפיזיים המיוחדים הם נטולי משמעות, למשל, "האידיאה", "המוחלט", "הבלתי מותנה", "האינסופי" [the infinite], "ההווה כשלעצמו" [the being of being], "האל ישות" [non-being], "הדבר כשלעצמו", "הרוח המוחלטת" [absolute spirit], "הרוח האובייקטיבית" [objective spirit], "מהות", "היות כשהוא לעצמו", "היות בשביל עצמו", "נביעה" [emanation], "הבעה" [articulation], "גילום" [manifestation] "האגו", "האל אגו" [the non-ego] וכדומה. ביטויים אלו נמצאים באותה הסירה עם "טיבי", דוגמתו המפוברקת זה מכבר. המטפיזיקאי אומר לנו שתנאי האמת האמפירי לא יכול להינתן, אך אם בנוסף הוא אומר שהוא "מתכוון" ["means"] למשהו, אנו יודעים שאין זה יותר מתיאור קישור דימויים ורגשות, קישור שאינו מעניק משמעות למילה. לאמירות המטפיזיות המכילות מלים כאלו, כלל אין מובן, כלומר, הן אינן טוענות דבר. אלו הן פסאודו משפטים ותו לא. את מקורן ההיסטורי נברר מאוחר יותר.

4. משמעותו של משפט

עד עתה התייחסנו רק לפסאודו משפטים שהכילו מלים חסרות משמעות. לצדם סוג נוסף של פסאודו משפטים. אלו אמנם מכילים מילים בעלות משמעות אלא שהמלים מורכבות באופן המוביל לחוסר משמעות. סינטקס השפה הוא שמגדיר אילו צירופי מלים קבילים ואילו צריכים להדחות. הסינטקס הדקדוקי של שפה טבעית, בכל אופן, אינו תמיד עומד במשימת סילוק צירופי המלים חסרי המשמעות. נבחן את רצפי המלים הבאים:

1. "קיסר הוא וגם".

2. "קיסר הוא מספר ראשוני".

רצף המלים (1) נוצר באופן הנוגד את כללי הסינטקס, אלו דורשים שבעמדה השלישית לא תופיע קוניונקציה, אלא נשוא, כלומר שם עצם (של חפץ) או שם תואר. רצף המלים "קיסר הוא גנרל", למשל, נוצר בהתאם לחוקי הסינטקס. זהו רצף מלים בעל משמעות, ביטוי של ממש. אבל, (2) נכון סינטקטית באופן דומה, היות שיש לו מבנה דקדוקי זהה למשפט שזה עתה הוזכר. ועדיין, (2) הנו חסר משמעות. "מספר ראשוני" הוא פרדיקט של מספרים. הוא אינו יכול לאשר, לא לשלול, אדם. כיוון ש-(2) נראה

כמשפט, אך אינו כזה, וכך אינו יכול לטעון דבר, כלומר, לא מבטא דבר אמת ולא דבר שקר, נקרא לרצף מלים זה "פסאודו-משפט". העובדה שחוקי הדקדוק הסינטקטי אינם מופרים בקלות מפתה מבט ראשוני להנחה שאכן מדובר במשפט, אם כי במשפט שקרי. אך "a הוא מספר ראשוני" הוא שגוי אם ורק אם a מתחלק על ידי מספר טבעי השונה מ-1 ומ-a, כך שברור כי לא חוקי להציב את "קיסר" במקום a. דוגמה זו נבחרה עקב קלות הזיהוי של חוסר המשמעות בה, עם זאת, טענות מטאפיזיות רבות אינן כה קלות לזיהוי. העובדה שהשפה הטבעית מאפשרת בניית רצפי מלים חסרי משמעות, וזאת מבלי להפר את חוקי הדקדוק מראה כי סינטקס דקדוקי, מנקודת מבט לוגית, אינו מספיק. אם היה הסינטקס הלוגי חופף בדיוק לסינטקס הדקדוקי, כלל לא היו יכולים להיווצר פסאודו-משפטים שכאלו. כלומר, אם הסינטקס הדקדוקי היה מפריד לא רק את קטגוריות המלים של שמות העצם, שמות תואר, פעלים, קשרים וכולי, אלא, בנוסף, בכל אחת מקטגוריות אלו מבצע הפרדות נוספות שהן הכרח לוגי, פסאודו-משפטים לא היו יכולים להיבנות. אם, לדוגמה, שמות עצם היו מחולקים דקדוקית לכמה סוגים, בהתאם לכך שהם מציינים תכונות של עצמים פיזיקליים, מספרים וכדומה, מלים כ"גנרל" ו"מספר ראשוני" יהיו שייכות דקדוקית לקטגוריות מילוליות שונות, ו-1 (2) יהיו שגוי דקדוקית בדיוק כמו (1). התייחסות לדקדוק תאפשר לפסול אותם אוטומטית, כלומר, כדי להימנע מחוסר משמעות, לא יהיה צורך לברר את משמעות המלים הבודדות במשפט, מעבר לסוגן הסינטקטי ("הקטגוריה הסינטקטית שלהם", למשל, עצם, תכונה, יחס וכן הלאה). מכאן, אם משפטי המטאפיזיקה אינם ניתנים להצדקה, ברור שהמטאפיזיקה לא תוכל אפילו להיות מבוססת בשפה לוגית מובנית. זוהי החשיבות הפילוסופית הרבה של המשימה המעסיקה את הלוגיקנים בזמן זה, משימת בניית סינטקס לוגי.

5. פסאודו-משפטים מטאפיזיים

הבה נתבונן בכמה דוגמאות של פסאודו-משפטים מטאפיזיים מהסוג בו הפרת הסינטקס הלוגי ברורה במיוחד, ובכל זאת, הם אפשריים בסינטקס דקדוקי היסטורי. בחרנו כמה משפטים מהאסכולה המטאפיזית שהיא כרגע במשפיעה ביותר בגרמניה.²

"הנחקר הוא היש בלבד ואין מעבר, היש לבדו ואחריו אין, ישות יחידה ומעבר לישות, אין. אך מה על האין הזה? האם האין קיים רק בגלל הלא, כלומר כי השלילה קיימת? או שמא זהו ההפך? האם השלילה והלא קיימים רק בגלל שהאין קיים? אנו טוענים: האין קודם ללא ולשלילה. היכן אנו מחפשים את האין? כיצד נמצא את האין? אנו מכירים את האין. החרדה מגלה את האין. זה שבשבילו ובגללו נהיינו חרדים, היה ב-'אמת' – האין. אכן, האין עצמו – ככזה – היה נוכח. מה על האין הזה? – האין עצמו מאין."

כדי להראות שאפשרות בניית פסאודו-משפטים היא תוצר של שפה פגומה לוגית, יצרנו את הטבלה למטה. המשפטים תחת I תקינים הן לוגית והן דקדוקית, ומכאן בעלי משמעות. המשפטים תחת II (חוץ מ-3b) אנלוגיים לחלוטין, מבחינה דקדוקית, למשפטים ב-I. משפטים מ-IIa (כשאלה ותשובה) אינם, למעשה, מספקים את הדרישה של עמידה בתנאי שפה לוגית תקינה, אך הם עדיין בעלי משמעות כי הם ניתנים לתרגום לשפה תקינה. עקרון זה מודגש במשפט IIIa שהוא בעל אותה משמעות של IIa. משפט מתצורת IIa מתגלה כבלתי רצוי, כיוון שהוא יכול להוביל, על ידי פעולות דקדוקיות תקינות, למשפטים חסרי משמעות מסוג IIb, משפטים הלקוחים מהדוגמה מעלה. מבנים כאלו לא יכולים אפילו להיווצר בשפה הנכונה של עמודה III, ועדיין חוסר המשמעות שלהן אינו מתגלה במבט ראשון עקב הדמיון למשפטים בעלי המשמעות ב-I. בעיית שפתנו נמצאת בהתניותיה, כלומר, בניגוד לשפה תקינה לוגית היא מאפשרת את אותו מבנה דקדוקי הן לרצפי מלים חסרי משמעות, והן לבעלי משמעות. לכול משפט מילולי הוספנו נוסחה מקבילה בסימון לוגי. נוסחה כזו מקלה את זיהוי האנלוגיה הלא רצויה בין Ia ו-IIa, ולכן את מקור הבנייה חסרת המשמעות ב-IIb.

² הציטוטים הבאים (האותיות מוטות במקור) נלקחו מ- Was Ist Metaphysic 1929 של מ. היידיגר. באותה מידה יכולנו לבחור בכל אחד מאותם מטפיזיקאים רבים, מההווה או מהעבר. בכל זאת, נדמה שהפסקה שנבחרה מדגימה את התזה שלנו בצורה טובה במיוחד.

III שפה תקינה לוגית	II מעבר ממשמעות לחוסר משמעות בשפה הטבעית	I משפטי שפה טבעית בעלי משמעות
אין דבר (לא קיים משהו שהוא בחוץ) $\sim(\exists x).Ou(x)$	מה יש בחוץ? $Ou(?)$ יש אין בחוץ. $Ou(no)$	א. מה יש בחוץ? $Ou(?)$ יש גשם בחוץ. $Ou(r)$
אף אחד מהמשפטים האלו לא יכול אפילו להיווצר.	"מה על האין הזה?" $(no)?$	ב. מה על הגשם הזה? (כלומר, מה הגשם עושה או: מה עוד ניתן לומר על הגשם הזה?) $(r)?$
	1. "אנו מחפשים את האין" "אנו מוצאים את האין" "אנו מכירים את האין" $K(no)$	1. אנו מכירים את הגשם $K(r)$
	2. "האין מאיין" $No(no)$	2. הגשם גושם $R(r)$
	3. "האין קיים רק בגלל....." $Ex(no)$	

בחינה מקרוב של הפסאודו-משפטים תחת II, מגלה כמה הבדלים. בניית משפט (1) מתאפשרת מהתייחסות מוטעית למילה "אין" כשם עצם, זאת מכיוון שבשפה הטבעית נהוג להשתמש בצורה זו ליצירת משפט שלילת קיום. (ראה II). בשפה תקינה, מאידך, זהו אינו שם מסוים אלא צורה לוגית ייחודית למשפט שנועד לשרת את אותה מטרה (ראה III). משפט II2 יוצר דבר חדש, כלומר, המצאת המילה חסרת המשמעות "לאיין". עקב כך, משפט זה חסר משמעות משתי סיבות. הערנו קודם כי מקור מלותיה חסרות המשמעות של המטאפיזיקה הוא בנישול מלים ממשמעותן עקב שימוש מטפורי מטאפיזי. כאן, בכל אופן, אנו נתקלים באחד מאותם מקרים נדירים כשמילה חדשה מוצגת מבלי שהייתה לה משמעות כלשהי מלכתחילה. באותו אופן, משפט II3 צריך להידחות משתי סיבות. הראשונה היא טעות השימוש ב"אין" כשם או תיאור לישות, בדומה למשפט הקודם, ובנוסף הוא מכיל סתירה. אפילו הייתה מתקבלת על הדעת הצגת "אין" כשם או תיאור לישות, עדיין קיומה של ישות זו היה מוכחש בעצם הגדרתה, באותו זמן שמשפט (3) ממשיך באישור קיומה. עקב כך, משפט זה יהיה סתירתי, אבסורדי, גם אם לא היה חסר משמעות מראש.

מגסות השגיאות הלוגיות של משפט II, אנו יכולים להגיע למסקנה שאולי במסה ההידגריאנית למילה "אין" משמעות שונה לגמרי מזו הרגילה. הנחה זו מתחזקת כאשר אנו ממשיכים וקוראים שהחרדה מגלה את האין, והאין עצמו נוכח בחרדה הזו. כאן, המילה "אין" נראית כמכוונת אל מצב רגשי מסוים, דתי או משהו מהסוג הזה, המונח ביסוד רגשות כאלו. לו זה היה המקרה, לא היו נעשות השגיאות הלוגיות של משפט II. אולם, המשפט הראשון בציטוט מוכיח כי פרשנות זו אינה קבילה. הצרוף של "לבדו" ו"אין מעבר" מראה באופן שאינו מאפשר טעות כי המילה חסרה את המשמעות הרגילה של המונח לוגי המשמש לניסוח טענות קיום שליליות. הקדמה זו למילה "אין" מובילה מייד לשאלה הראשית של המסה "מה על האין הזה?".

ספקותינו אודות אי הבנה אפשרית נעלמים לחלוטין כשאנו מבחינים כי כותב מסה זו מודע בבירור לקונפליקט שבין שאלותיו ומשפטיו ובין הלוגיקה. "שאלה ותשובה" המתייחסות לאין הן אבסורדיות באותה מידה בפני עצמן.... הכלל היסודי של החשיבה אליו לרוב מתייחסים, כלל איסור הסתירה של ה-'לוגיקה' הרגילה הורס שאלה זו". הלוגיקה החלושה! אנו חייבים לסיים את שלטונה: "אם כן, כוח התבונה בתחום השאלות הנוגעות לאין וליש נשבר, ואתו נקבע גורל שלטון הלוגיקה בפילוסופיה. עצם רעיון הלוגיקה נעלם ברצף של שאלות בסיסיות ביותר" אך האם המדע הצלול יוכל לרצף השאלות האנטי לוגיות? גם לשאלה זו יש תשובה: "הצלילות והעליונות לכאורה של המדע מתגלות כמגוחכות אם

אינן מתייחסות לאין ברצינות". כאן אנו מוצאים אישור ברור לתזה שלנו. המטפיזיקאי עצמו מציין ששאלותיו ותשובותיו אינן עולות בקנה אחד לא עם הלוגיקה ולא עם דרך החשיבה המדעית.

ההבדל בין התזה שלנו וזו של האנטי מטאפיזיקאים המוקדמים צריך להיות ברור עכשיו. איננו מתייחסים למטאפיזיקה כאל השערות גרידא ולא כאגדות ילדים. משפטי האגדות אינם מתנגשים עם הלוגיקה אלא רק עם הניסיון, הם בפירוש בעלי משמעות, אך יחד עם זאת, שגויים. המטאפיזיקה אינה אף אמונה תפלה. ניתן להאמין לטענות שגויות או נכונות אך לא לרצפי מלים חסרי משמעות. משפטים מטאפיזיים אינם קבילים אפילו כהנחות עבודה. שהרי הנחה שכזו חייבת להיות מוסקת מטענות אמפיריות (שקריות או אמיתיות) וזו בדיוק הדרישה בה פסאודו משפטים אינם יכולים לעמוד.

בהתייחסות לאותו גבול הידע האנושי נעשה לעתים ניסיון להצלת המטאפיזיקה על ידי העלאת ההתנגדות הבאה: טענות מטאפיזיות אכן אינן ניתנות לאימות לא על ידי אדם ולא על ידי איזושהי ישות סופית. ועדיין, הן יכולות להיות מפורשות כהשערות הנוגעות לתשובות שישויות בעלות יכולות ידיעה עדיפות, אולי אפילו מושלמות, יתנו לנו. במקרה זה, הרי שהצהרות אלו הן בעלות משמעות. כדי להשיב להתנגדות זו, נבחין בזאת: אם משמעות המילה אינה ניתנת להגדרה, או אם רצף המלים אינו מתיישב עם חוקי הסינטקס, הרי למעשה לא נשאלה כל שאלה. (חשבו על השאלות הבאות: "האם שולחן זה הוא טיבי?", "האם המספר 7 קדוש?", "אלו מספרים כהים יותר, הזוגיים או האי זוגיים?"). במקום בו אין שאלה, גם ישות יודעת כל לא תוכל לספק תשובה. כעת יכול המתנגד לומר: כשם שהרואה יכול למסור ידע חדש לעיוור, כך תוכל ישות עליונה למסור לנו ידע מטאפיזי, למשל, האם העולם הנראה הוא ביטוי של הרוח. כאן אנו חייבים לשקול את משמעות "הידע החדש". אכן מתקבל על הדעת שנפגוש חיות שיספרו לנו על חוש חדש. אם ישויות אלו יוכיחו לנו את המשפט האחרון של פרמה, ימציאו מכשיר פיזיקלי חדש או יגלו חוק טבע שלא היה ידוע עד כה, יגדל הידע שלנו בעזרתן. זאת אנו יכולים לבחון, כשם שהעיוור יכול להבין ולבחון את מכלול הפיזיקה (ועקב כך כל טענה שניתנה לו על ידי אלו שרואים). אך אם אותן ישויות היפותטיות מספרות לנו על דברים אותם לא נוכל לאמת, לא נוכל גם להבין את אותם דברים. במקרה זה שום מידע לא יימסר לנו, רק צלילי דיבור נטולי משמעות שאולי קשורים לדימויים – אם כן, יכול הידע שלנו לגדול כמותית בעזרת ישויות ללא קשר לכך שהם יודעות יותר או פחות על הכל. ויחד עם זאת, ידע שונה מהותית לא יוכל להיווסף. את שאיננו יודעים בוודאות, סיוען של ישויות אחרות יוביל אולי לידע בסבירות גבוהה יותר. אך מה שאינו ברור, משמעותי לנו, לא ירכוש משמעות כתוצאה מעזרתו של מישהו אחר, תהא ידיעתו רחבה ככל שתהיה. לא אל ולא שטן יוכלו לתת לנו ידע מטאפיזי.

6. חוסר המשמעות של כלל המטאפיזיקה

דוגמאות המשפטים המטאפיזיים אותן ניתחנו, נלקחו כולן מתזה אחת בלבד. אך המסקנה תקפה באותה מידה, לעתים זהה באופן מילולי, למשפטים מטאפיזיים אחרים. התזה נכונה לחלוטין בצטטה את משפטו של הגל ("יש טהור ואין טהור, אם כן, הרי הם אותו הדבר עצמו"). למטאפיזיקה ההגליאנית יש בדיוק אותו אופי לוגי של השיטה החדשה של המטאפיזיקה. אותו הדבר נכון גם לשאר המערכות המטאפיזיות, אם כי סוג המינוחים, ועקב כך סוגי השגיאות הלוגיות המופיעות בהם, שונה במידת מה מהסוג שהופיע בדוגמאות הנדונות.

אין הכרח להוסיף דוגמאות משפטים מטאפיזיים מיוחדים ממגוון המערכות ולנתחם. אנו מגבילים עצמנו לזיהוי סוגי הטעויות הנפוצות ביותר.

ייתכן שמרבית השגיאות הלוגיות המתבצעות בפסאודו משפטים, הן תוצר של הפגמים הלוגיים של המילה "להיות" [to be] בשפתנו [גרמנית] (וכן של המלים המקבילות בשפות אחרות, לפחות ברוב השפות האירופיות). הפגם הראשון הוא חוסר הבהירות של המילה "להיות". לעתים היא משמשת כאוגד תחילית של פרדיקט "I am hungry" ולעתים מציינת קיום "I am". הטעות מחריפה מכך שלעתים קרובות מטאפיזיקאים אינם ברורים בנוגע לאותה דו משמעות. הפגם השני הוא בצורת הפועל במשמעות השנייה, משמעות הקיום. המבנה המילולי יוצר פרדיקט במקום בו אין כזה. נדגיש: ידוע כבר זמן רב כי קיום אינו תכונה (ראו הפרכת קאנט את ההוכחה האונטולוגית לקיום האל) אך רק לאחר הופעת הלוגיקה המודרנית הושגה עקביות מלאה בנקודה זו. המבנה הסינטקטי בו הלוגיקה המודרנית מציגה את סימון

הקיום הוא כזה שאינו יכול, כפרדיקט, להתייחס לסמלי עצמים אלא רק לפרדיקטים. (ראו למשל משפט א III בטבלה למעלה). מרבית המטפיזיקאים החל מימי קדם הרשו לעצם להתפתות לפסאודו משפטים עקב צורתם וכך גם לפרדיקטביות של המילה "to be" למשל "I am", "God is".

אנו פוגשים בטעות זו ב-"cogito ergo sum" של דקארט. נתעלם כאן מההתנגדויות המהותיות שעלו כנגד הנחת יסוד זו – כלומר, האם המשפט "אני חושב" מבטא כראוי את מצב העניינים המיוחס או כולל אולי הנחה – ונתייחס לשני המשפטים מנקודת מבט לוגית בלבד. נשים לב מייד לשתי טעויות לוגיות. הראשונה נמצאת במסקנה "אני קיים" [I am], הפועל "to be" משמש כאן ללא ספק במשמעות של קיום, כיוון שלא ניתן להשתמש בו כאוגד בהיעדר פרדיקט. אכן, ה"אני קיים" הקארטזיאני פורש תמיד במשמעות זו. אך במקרה זה, מפר המשפט את החוק הלוגי הטוען כי קיום משמש כפרדיקט רק עבור פרדיקט, אך לא לשם (סובייקט, שם פרטי). משפט קיום אינו מצורת "a קיים" (כמו ב-"I am", כלומר, "I exist") אלא "קיים דבר מסוג מסוים". הפגם השני נמצא במעבר מ"אני חושב" ל-"אני קיים". אם מטענה "P(a)" ("ל-a תכונה P") מוסקת טענת קיום, זו יכולה לטעון קיום רק ביחס לפרדיקט P, ולא ביחס לאותו סובייקט a מההנחה. מה שנובע מ"אני אירופאי" אינו "אני קיים" אלא "אירופאי קיים". מה שנובע מ"אני חושב" אינו "אני קיים" אלא "קיים דבר שחושב".

הנסיבות בהן השפה מבטאת קיום על ידי פועל ("להיות", "להתקיים") אינן מהוות שגיאה לוגית, אך הן אינן הולמות, מסוכנות. מבנה הפועל מוביל במהירות לתפיסה המוטעית שקיום הוא פרדיקט. או אז מופיעים המבנים השגויים לוגית, ועקב כך חסרי המשמעות, שזה מכבר הוצגו. זהו המקור גם למבנים "ישות" או "אל ישות", שעוד מימי קדם היו בעלי משמעות במטאפיזיקה. בשפה תקינה לוגית מבנים כאלה לא היו יכולים אפילו להיווצר. נראה כי בלטינית ובגרמנית המבנים "ens" או "das seiende" היו, כנראה, תחת ההשפעה המפתה של הדוגמא היוונית, שהוצגה במיוחד לשימוש המטאפיזי. כך למעשה הידרדרה המילה לוגית, בזמן שההוספה נתפשה כמייצגת שיפור.

הפרה נפוצה נוספת של הסינטקס הלוגי היא זו הידועה כ"ערבוב טיפוסים" של מושגים. בזמן שהטעות הקודמת היא תוצר של שימוש פרדיקטבי בסמל חסר משמעות פרדיקטבית, במקרה זה השימוש הפרדיקטבי הוא אכן בפרדיקט, אבל, כפרדיקט של טיפוס אחר. כאן נעשית הפרה של התורה הידועה כתורת הטיפוסים. דוגמה מלאכותית היא זו בה דנו מוקדם יותר: "קיסר הוא מספר ראשוני". שמות אנושיים ושמות מספרים שייכים לטיפוסים לוגים שונים, ולכן בהתאמה, מתייחסים לאנשים (למשל, "גנרל") ולמספרים ("מספר ראשוני"). שגיאת ערבוב הטיפוסים הנבדלת מזו של השימוש ב-"to be", אינה ייחודית למטאפיזיקה ומתרחשת לעתים קרובות גם בשפה המדוברת. אולם, רק לעתים נדירות מוביל הבלבול כאן לחוסר משמעות. דו משמעות האופייני למלים אלו הוא כזה שקל להבהרה.

דוגמה: 1. "שולחן זה גדול מהשולחן הזה." 2. "הגובה של שולחן זה גדול מהגובה של השולחן הזה." כאן המילה "גדול" משמשת ב-(1) לייחס בין אובייקטים, וב-(2) ליחס בין מספרים, כלומר, שתי קטגוריות סינטקטיות נפרדות. השגיאה כאן אינה עקרונית, היא תוכל, למשל, להימנע על ידי כתיבת "גדול1" ו"גדול2". "גדול1" יוגדר במונחים של "גדול2" בקביעת המבנה של משפט (1) כסינונימי ל (2) (ואחרים מטיפוס דומה).

כיוון שבלבול הטיפוסים בשפה המדוברת אינו בעייתי במיוחד, מתעלמים ממנו כמעט לגמרי. התעלמות זו הולמת את השימוש הרגיל בשפה, אך בעלת תוצאות לא רצויות במטאפיזיקה. כאן, הוביל הרגל השפה היומיומית לבלבול בטיפוסים, שבשונה מהשפה המדוברת אינו ניתן לתרגום למבנה לוגי תקין. פסאודו משפטים כאלה מופיעים בכמות גדולה במיוחד בכתביהם של הגל והיידיגר. האחרון אימץ מוזרויות רבות מכתבתו של הגל יחד עם שגיאותיה הלוגיות (למשל, שימוש בפרדיקטים רבים שהיו אמורים להתייחס לעצמים מסוג מסוים, ביחס ל-"יש", ל-"קיום" או ליחס בין אותם עצמים).

לאחר שמצאנו כי משפטים מטאפיזיים רבים הנם חסרי משמעות, עלינו להתמודד עם השאלה האם יש גרעין של טענות מטאפיזיות בעלות משמעות שיישארו לאחר מחיקת כל הטענות חסרות המשמעות. אכן, התוצאות שהשגנו עד עתה יכולות להביא למחשבה שיש סכנות רבות שיובילו לחוסר משמעות במטאפיזיקה, ולכן יש להתאמץ כדי להימנע מאותם בורות. למעשה, לא ייתכנו טענות

מטאפיזיות בעלות משמעות. מסקנה זו נובעת מהמשימה שהמטאפיזיקה ייעדה לעצמה: לגלות ולנסח סוג של ידע שאינו נגיש למדע האמפירי.

ראינו קודם שמשמעות המשפט מבוססת על שיטת האימות שלו. טענה תקפה רק ביחס לדברים אותם היא יכולה לאמת. עקב כך, ניתן להשתמש במשפט להצגת הנחה אמפירית, בהנחה שהוא טוען משהו בכלל. אם משהו נמצא, בעקרון, מעבר לכל ניסיון אפשרי, הרי שלא ניתן לדבר, לחשוב או לשאול אודותיו.

משפטים (בעלי משמעות) מתחלקים לסוגים הבאים. ראשית, משפטים שאמיתותם נקבעת רק בגלל מבנם ("טאולוגיות" לפי וויטגנשטיין, מקבילים בערך ל"טענות האנליטיות" של קאנט). הם אינם אומרים דבר על המציאות. נוסחאות המתמטיקה והלוגיקה כולן הן מסוג זה. לבדן הן אינן טענות עובדתיות, אלא רק משמשות לטרנספורמציה של טענות כאלו. שנית, שלילות משפטים אלו ("סתירות"). אלו טענות הסותרות עצמן וכך שגויות מעצם מבנן. קביעת ערכי האמת של כול שאר הטענות תלויה במשפטי הפרוטוקול. מכאן שאלו טענות אמפיריות (אמיתיות או שקריות) השייכות לתחומן של המדע האמפירי. כל טענה שאינה שייכת לאחת משלוש הקטגוריות היא חסרת משמעות מיסודה. המטאפיזיקה אינה רוצה לטעון טענות אנליטיות, ולא לפעול בתחומן של המדע האמפירי, וכן נאלצת ליצור מלים להן לא הוגדר קריטריון שימוש ועקב כך הן נטולות משמעות, או לחלופין, לצרף מלים בעלות משמעות באופן שאינו יוצר לא משפט אנליטי (או סתירתי) ולא טענה אמפירית. כך או כך, התוצאה הבלתי נמנעת היא פסאודו משפטים.

ניתוח לוגי, אם כן, פוסק גזר דין של חוסר משמעות לכול ידע המתיימר להיות מעל או מעבר לניסיון. גזר דין זה נוגע בראש ובראשונה למטאפיזיקה הספקולטיבית, לכל ידע לכאורה של חשיבה טהורה או אינטואיציה טהורה המתיימר לחרוג מהניסיון. הוא תקף באותה מידה גם לסוג המטאפיזיקה אשר מתחיל מהניסיון ומנסה לרכוש ידע שמחוץ לניסיון על יד היקשים מיוחדים (למשל התזה הניאו-ויטליסטית של הנוכחות המנחה של "אנטליכיה" בתהליכים אורגנים, שאינה יכולה להיות מובנת במונחי הפיזיקה, כך גם השאלה העוסקת ב"מהות הסיבתיות" החורגת מווידוא מחזוריות של רצפים והדיון ב"דבר כשלעצמו"). יתרה מזאת, אותו שיפוט תקף לכול פילוסופיה של נורמה ולכול פילוסופיה של ערך, לכל אתיקה או אסתטיקה שהיא שיטה נורמטיבית. זאת מכיוון שהתקפות האובייקטיבית של ערך או נורמה (אפילו מנקודת מבטם פילוסופי הערך) אינה ניתנת לאימות אמפירי, וכן לא מוסקת ממשפטים אמפיריים, היא כלל אינה יכולה להיטען (במשפטים בעלי משמעות). במלים אחרות: או שיש קריטריון אמפירי שציין את השימוש ב"טוב", ב"יפה" ובשאר הפרדיקטים המשמשים במדע הנורמטיבי או שאין. במקרה הראשון, טענה המכילה פרדיקטים כאלו הופכת לשיפוט עובדתי, אך לא לשיפוט ערכי. במקרה השני היא מתגלית כפסאודו משפט. בשורה התחתונה מתגלה כי בניית משפט המבטא שיפוט ערכי כלל אינה אפשרית.

בסופו של דבר גזר הדין חוסר המשמעות תופס גם לתנועות המטאפיזיות הקרויות לרוב, שלא בצדק, תנועות אפיסטמולוגיות, אלו הן הריאליזם (כל עוד הוא מתיימר להגיד יותר מהעובדה האמפירית שרצף האירועים מציג מחזוריות מסוימת, דבר המאפשר יישום שיטות אינדוקטיביות) ומתחריו: האידיאליזם הסובייקטיבי, הסוליפסיזם, הפנומנליזם והפוזיטיביזם (במובן המוקדם).

אך מה נותר מהפילוסופיה אם כל משפטיה הטוענים משהו הם אמפיריים במהותם ולכן שייכים למדע? הנותר אינו משפטים ולא תיאוריה, לא מערכת אלא שיטה: השיטה של ניתוח לוגי. הדיון המתמשך הפגין את השימוש השלילי של השיטה: ההקשר בו הוא משמש לסילוקם של מלים חסרות משמעות ופסאודו משפטים. השימוש החיובי הוא הבהרת מושגים ומשפטים בעלי משמעות, ובכך הנחת יסודות לוגיים למדע העובדתי וכן למתמטיקה. השימוש השלילי הוא הכרחי וחשוב לאור המצב ההיסטורי. אך גם במצב הנוכחי, השימוש הפוזיטיבי הוא פורה יותר. איננו יכולים לדון בו כאן בפירוט רב יותר. אך זו היא המשימה המותווית של הניתוח הלוגי, כלומר, דרישת היסודות הלוגיים. זוהי "הפילוסופיה המדעית", הפילוסופיה המנוגדת למטאפיזיקה.

שאלת אופיין הלוגי של טענות הניתוח הלוגי, למשל, משפטי מאמר זה וכן מאמרים לוגיים אחרים, יכולה להיענות כאן רק בצורה חלקית: משפטים אלו הם בחלקם אנליטיים ובחלקם אמפיריים. המשפטים על משפטים ועל חלקי משפטים שייכים בחלקם למטאלוגיקה, טהורה (למשל, "רצף המכיל את כמת היש ושם עצם, אינו משפט"), ובחלקם למטאלוגיקה תיאורית (למשל, "רצף המלים בספר זה במקום זה, הוא חסר משמעות"). המטאלוגיקה תידון במקום אחר, שם גם יוראה כי מטאלוגיקה העוסקת במשפטים של שפה נתונה יכולה להיות מנוסחת באותה שפה עצמה.

7. המטאפיזיקה כביטוי של גישה לחיים

טענתנו כי משפטי המטאפיזיקה הם חסרי משמעות לחלוטין, שהם אינם טוענים דבר, יותירו גם את אלו השותפים למסקנתנו בתחושת מוזרות חריפה: כיצד ניתן להסביר שאנשים כה רבים מכל הגילאים ומכול המדינות, ביניהם המוחות הדגולים ביותר, השקיעו מאמץ כה רב, ומעבר לכך, התלהבות אדירה בעיסוק במטאפיזיקה, אם זו לא הכילה דבר מעבר למלים המושמות זו בצד זו, נטולות משמעות? איך ניתן להתייחס לעובדה שספרי מטאפיזיקה כה השפיעו על קוראיהם, וממשיכים להשפיע גם היום, אם אינם מכילים אפילו טעויות, אלא שום דבר של ממש? ספקות אלו מוצדקים כיוון שלמטאפיזיקה יש תוכן, אך זה אינו תוכן תיאורטי. ה(פסאודו) משפטים של המטאפיזיקה אינם משמשים לתיאור מצביי העניינים הקיימים (במקרה זה הם יהיה משפטי אמת) ולא הלא קיימים (במקרה זה הם יהיו, לפחות, משפטי שקר). הם משמשים לביטוי גישה כללית של אדם לגבי החיים ("Lebeseinstellung, Lebensgefühl").

אולי ניתן להניח שמקורה של המטאפיזיקה במיתולוגיה. הילד כועס על "השולחן הרשע" שהכאיב לו. האדם הפרימיטיבי מתאמץ לפייס את השד הנורא של רעידות האדמה, או סוגד מתוך הכרת תודה לאלת גשמי הברכה. כאן אנו נתקלים בהאנשה של תופעות טבע, שהיא מעין ביטוי פואטי לרגשות האדם כלפי סביבתו. המורשת של המיתולוגיה מונחלת בחלקה לשירה, המפיקה ומעצימה באופן מכוון את השפעת המיתולוגיה על החיים. בחלקה היא מונחלת לתיאולוגיה, המפתחת את המיתולוגיה למערכת. מהו תפקידה ההיסטורי של המטאפיזיקה? אולי ניתן להתייחס אליה כתחליף לתיאולוגיה ברמה של חשיבה מושגית שיטתית. המקורות החיצוניים (לכאורה) של ידע התיאולוגיה מוחלפים במקורות טבעיים, ויחד עם זאת, על-אמפיריים. בבחינה מקרוב נוכל לזהות את אותו תוכן מיתולוגי מאחורי לבוש המשתנה מפעם לפעם: אנו מוצאים שהמטאפיזיקה עולה מתוך הצורך לתת ביטוי לגישת האדם לחיים, לתגובתו הרגשית והרצונית כלפי הסביבה, החברה, המשימות להן הוא מקדיש זמנו, ולחוסר המזל שעולה בגורלו. הגישה מבטאת עצמה, באופן תת מודע, בכל דבר אותו עושה או אומר האדם. היא משפיעה גם על מאפייניו החיצוניים, אולי אפילו על אופן הליכתו. אנשים רבים, אם כן, חשים צורך לבטא את גישתם מעל ומעבר לביטויים אלו, בצורה בה היא תהיה נגלית באופן תמציתי ומובן יותר. בעלי הכשרון האומנותי יכולים לבטא עצמם ביצירות האומנות. כותבים רבים כבר הבהירו את הדרך בה גישתם הבסיסית מבטאת דרך הסגנון והאופי של יצירת האומנות (למשל, דילתי ותלמידיו). [בהקשר זה לעתים קרובות משתמשים במונח "תפיסת עולם" ("weltanschauung"), אנו מעדיפים להימנע ממנו בגלל עמימותו, זו מטשטשת את ההבדל בין גישה ותיאור, הבדל בעל משמעות מכריעה לניתוח שלנו]. ההכרחי לדיוגנו הוא העובדה שהאומנות היא דרך נאותה לביטוי הגישה היסודית, אך המטאפיזיקה אינה כזו. כמובן שאין כאן התנגדות מהותית לכך שכל אחד ישתמש בכל צורת ביטוי שיחפוץ, אך במקרה של המטאפיזיקה אנו נתקלים במצב הבא: במבנה פעולתה היא מתיימרת להיות דבר שהיא אינה. המבנה הנידון הוא של מערכת של משפטים שלכאורה מהווים הנחות ומסקנות, כלומר מבנה של תיאוריה. בדרך זו נדמה שתוכן תיאורטי נוצר, כאשר, כפי שראינו, אין תוכן שכזה. לא רק הקורא אלא גם המטפיזיקאי משלה עצמו שמשפטיו אומרים משהו, שהם מתארים מצביי עניינים. המטפיזיקאי חושב שהוא נע במקום בו ניתן להכריע בין אמת ושקר. למעשה, הוא לא טען דבר אלא רק ביטא משהו, כאומן. העובדה שהמטפיזיקאי משלה עצמו אינה יכולה להיות מוסקת מבחירתו בשפה ככלי ביטוי ובמשפטים מתארים כאופיו. זאת משום שהשירה עושה זאת מבלי להיכנע להונאה עצמית. לעומתה, מגבה המטפיזיקאי את משפטיו בטיעונים, הוא מתחייב לאישור תוכנם, ומתפלמס עם מטאפיזיקאים מאסכולות שונות בניסיון להפריך טענותיהם במסתו. משוררים, מאידך, אינם מנסים להפריך בשירתם משפטים משירי של משורר אחר. הם יודעים שהם בתחומה של האמנות ולא בתחומה של התיאוריה.

אולי מוזיקה היא צורת הביטוי הטהורה ביותר של הגישה היסודית, כיוון שהיא משוחררת לחלוטין מהתייחסות לעצמים. תחושת ההרמוניה או הגישה, אותה מנסה המטפיזיקאי לבטא במערכתו המוניסטית, מבוטאת בבהירות רבה יותר במוזיקה של מוצארט. וכאשר זה מבטא מילולית את גישתו הדואלית-הירואית כלפי החיים במערכת דואלית, הייתכן שזה בגלל העדר יכולתו של בטהובן לבטא גישתו בכלי המתאים? מטאפיזיקאים הם מוזיקאים נטולי יכולת מוזיקלית. לעומת זאת, הם בעלי נטייה ברורה ליצור על ידי תיאוריה, לקשר מושגים ומחשבות. עכשיו, במקום לנצל, מחד, את הנטייה הזו בתחום המדע, או לספק, מאידך, את הצורך לביטוי באומנות, המטפיזיקאי מערבב את השניים ויוצר מבנה שאינו משיג דבר לטובת הידע אך מהווה משהו בלתי נאות לביטוי הגישה.

סברתנו היא שהמטאפיזיקה היא תחליף, אם כי לא ראוי, לאומנות. נדמה כי זו מתחזקת על ידי העובדה שהמטפיזיקאי שהיה כנראה האומן המוכשר ביותר, ניטשה, נמנע כמעט לחלוטין מאותו בלבול. אנו מוצאים אצלו, לדוגמה, ניתוח היסטורי של תופעות אומנותיות מסוימות, או ניתוח היסטורי פסיכולוגי של המוסר. ביצירתו *כה אמר זרטוסטרא* הוא מבטא בצורה העוצמתית ביותר את שמטפיזיקאים אחרים ביטאו במטאפיזיקה או במוסר, אך הוא מוותר על המבנה התיאורטי המטעה ובוחר במופגן באומנות, בשירה.

הערות המחבר (1957)

לפרק מספר 1. "מטאפיזיקה". השימוש במונח במאמר זה הוא כנהוג באירופה, בתחום הידע המדומה בנוגע למהות הדברים, החורג מעולם המדע האינדוקטיבי והאמפירי. מטאפיזיקה במובן זה כוללת מערכות כשל פיכטה, שלינג, הגל, והיידגר. היא אינה כוללת את המאמץ לסנתזו והכללה של תוצאות המדעים השונים.

לפרק מספר 1. "משמעות". היום אנו מבחינים בין כמה סוגי משמעות, בפרט משמעות קוגניטיבית (מצביעה, מרפררת) מחד, ומרכיבי משמעות לא קוגניטיביים (מבטאים), למשל, רגשיים ומפעילים, מאידך. במאמר זה המילה משמעות היא תמיד במובן של "משמעות קוגניטיבית". התזה כי משפטי המטאפיזיקה הם חסרי משמעות, צריכה להיות מובנת כעוסקת בחוסר משמעות קוגניטיבית, העדר תוכן טענתי. העובדה הפסיכולוגית הברורה, כי הם בעלי תוכן מבטא, אינה מוכחשת, היא נאמרת בפירוש בפרק 7.

לפרק מספר 6. "מטאלוגיקה". מונח זה מתייחס לתיאוריית המבעים של שפה, ובפרט ליחסיהם הלוגיים. היום אנו מבחינים בין סינטקס לוגי כתיאוריה של יחסים מבניים טהורים וסמנטיקה כתיאוריה של משמעות ותנאי אימות.

לפרק מספר 6. *ריאליזם ואידיאליזם*. הניסיון להראות כי גם התזה החיובית וגם התזה השלילית הנוגעות למציאות העולם החיצוני הן פסאודו משפטים, מופיע במונוגרפיה:

Scheinproblem in der Philosophie: Das Fremdpsychische und des Realismusstreit, ברלין, 1928. האופי הדומה של התזה האונטולוגית על מציאות או אי-מציאותן של ישויות מופשטות, למשל, תכונות, יחסים, והנחות נידון ב-"אמפיריציזם, סמנטיקה ואונטולוגיה", *Revue Intern, de Philos.* 4, 1950, 20-40, הודפס שנית ב: *משמעות והכרחיות*, מהדורה שנייה, שיקגו, 1956.

Carnap, "The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Rudolf
pp. 60-81, *Logical Positivism* in A.J. Ayer (ed.), *Language*",

